

Beztroska droga do nacjonalizmu. Postawy i zachowania berlińczyków w czasach Republiki Weimarskiej ukazane w *Kabarecie* Boba Fosse'a

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Film](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Marek Hendrykowski, „*Kabaret*”, dostępny w internecie: <https://edukacjafilmowa.pl/kabaret/>.
- Lang Fritz, McGilligan Patrick, *The Nature of the Beast*, University of Minnesota Press, 1997.
- Nietzsche Fryderyk, *Wola mocy*, Kraków 2009.
- *Biblia Tysiąclecia*.
- *Hasło: Groteska*, [w:] Sławiński J., *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1988.
- Klejsa K., Kłys T., Nurczyńska-Fidelska E., Sitarski P., *Kino bez tajemnic*, Warszawa 2013.
- *Hasło: Hedonizm*, [w:] *Encyklopedia PWN*. Cytat za: encyklopedia.pwn.pl/haslo/hedonizm;3910622.html

Beztroska droga do nacjonalizmu. Postawy i zachowania berlińczyków w czasach Republiki Weimarskiej ukazane w *Kabarecie* Boba Fosse'a

Liza Minnelli jako Sally Bowles w *Kabarecie* (1972)

Źródło: Allied Artists Pictures Corporation, domena publiczna.

Kabaret w reż. Boba Fosse'a to musical, który paradoksalnie wylał się schematom charakterystycznym dla tego gatunku filmowego. Musical zazwyczaj kojarzy się z filmem rozrywkowym, a film Fosse'a stał się wypowiedzią o charakterze filozoficzno-moralizatorskim. To etyczna diagnoza, jaką reżyser stawia po czasie, starając się zrozumieć pewien historyczny moment w dziejach Niemiec. Forma, w której został zrealizowany, określana niekiedy jako estetyka brzydoty, jest tu odpowiedzią na melancholijno-dekadenckie nastroje Berlina okresu Republiki Weimarskiej. Jest to zatem historia upadku moralnego i zepsucia, grzechu niszczącego całe społeczeństwo, grzechu zaniechania i rezygnacji. Stan odrętwienia, niczym w *Weselu* Stanisława Wyspiańskiego, podsycany jest permanentną potrzebą zabawy, będącą formą ucieczki od problemów społecznych, narodowych i ekonomicznych. Zachowania obojętnych ludzi stwarzają podatny grunt dla kiełkowania i swobodnego wzrostu partii nazistowskiej, która w szybkim tempie zdobywa popularność wśród różnych klas społecznych. Gdy jedni się bawią, inni przygotowują się do przejęcia pełni władzy.

Twoje cele

- Zanalizujesz obrazy George'a Grosza i Otto Dix'a w kontekście filmu.
- Odniesiesz zachowania i postawy życiowe bohaterów filmu do etyki chrześcijańskiej.

- Zanalizujesz biblijne fragmenty o zniszczeniu Sodomy i Gomory i odniesiesz je do wymowy filmu Boba Fosse'a.
- Poznasz terminy: dekadentyzm i melancholia.
- Zanalizujesz fragmenty tekstów filozoficznych: F. Nietzschego i J. Tischnera.
- Poznasz przyczyny popularności faszyzmu w Niemczech.
- Zanalizujesz stosunek bohaterów do ideologii faszyzmu.
- Rozpoznasz groteskę w filmie.

Uwaga! Materiał spoza podstawy programowej, przeznaczony do pracy po obejrzeniu filmu *Kabaret*.

Przeczytaj

O reżyserze

Bob Fosse był amerykańskim reżyserem, choreografem, tancerzem i aktorem. Urodził się w 1927 roku w Chicago. Zdobył Oscara i nagrodę BAFTA za najlepszą reżyserię za film *Kabaret* (1972). Był też laureatem Złotej Palmy na 33. MFF w Cannes za musical *Cały ten zgiełk* (1979). Wyreżyserował także filmy: *Słodka Charity*, *Lenny*, *Star 80*. Zmarł w 1987 roku w Waszyngtonie.

Bob Fosse i aktorka Viveca Lindfors (1963)

Źródło: domena publiczna.

Zarys fabuły

W 1931 roku do Berlina przyjeżdża Brian Roberts (w tej roli Michael York), Brytyjczyk, który w niemieckim mieście chce zdobyć materiały do przygotowywanej książki. Na stacji, będącej miejscem jego berlińskiej rezydencji, poznaje Sally Bowles (graną przez Lizę Minnelli), dość ekscentryczną gwiazdę jednego z miejskich kabaretów. Początkowo zostają przyjaciółmi, jednak z czasem ich relacja ewoluuje, przeistaczając się w romans. To dzięki Sally Brian poznaje Berlin, jego mieszkańców i atmosferę schyłku Republiki Weimarskiej. Wspólnie poznają milionera Maximiliana (w tej roli Helmut Griem), który, pełen czaru, obdarza ich przyjaźnią, a potem umożliwia pełne zanurzenie się w [dekadencji](#). W tle zaś rozgrywa się historia pary Żydów, którzy muszą pokonać liczne problemy, przeciwności losu, tradycji i historii. Zasadnicza fabuła filmu przeplatana jest kabaretowymi występami

tematycznie, ironicznie i groteskowo komentującymi wydarzenia będące udziałem bohaterów.

Jedna z najbardziej poruszających (i przerażających) scen filmu. Sielankową scenę rozmowy w parku przerywa mocny głos chłopca śpiewającego nacjonalistyczny hymn *Jutro należy do mnie*. Najpierw widzimy jasną, niemal anielską, niewinną twarz śpiewającego chłopca, a dopiero w dalszej kolejności kamera pokazuje szerszy kadr i odkrywamy, że chłopiec ubrany jest w mundur organizacji Hitlerjugend. Do pieśni dołączają wszyscy obecni w parku, zwykli ludzie. Widz ma świadomość, że „za chwilę” władzę w Rzeszy przejmie Hitler.

Źródło: tylko do użytku edukacyjnego.

((Marek Hendrykowski

„Kabaret”

Swoistą kwintesencję tych zabiegów przynosi, kluczowa dla całego filmu, pięciominutowa sekwencja zwana „Gasthaus Waidesruh”. Wirtuozersko opracowanym tematem tej sekwencji jest ukazany w syntetycznym skrócie opis narastania w społeczeństwie niemieckim popularności ideologii spod znaku „Blut-und-Boden”, bazującej na mobilizacji uczuć narodowych za pomocą perfidnie wykorzystywanych kiczowatych klisz i stereotypów emocjonalnych. Dzięki zastosowaniu przemyślanej progresji montażowej, która ujęcie po ujęciu, stopniowo ogarnia audytorium pieśni „Jutro należy do mnie”, śpiewanej przez hitlerowskiego cherubina w sielskiej

niedzielnej scenerii wiejskiego zajazdu, sekwencja ta osiąga rzadko spotykaną siłą filmowego wyrazu.

Trzeba przyznać, że Fosse bezbłędnie opanował dla potrzeb swego filmu niezbędne arkana mistrzów kinowej propagandy tamtych czasów. Złowroga ekspresja tych scen, godna pióra Siegfrieda Kracauera, przywodzi na myśl niesławne dokonania czołowej propagatorki ideologii nazistowskiej na ekranie, twórczyni „Sieg des Glaubens”, „Triumfu woli” i „Olimpiady w Berlinie”, Leni Riefenstahl. Z pozoru sądząc, w grę wchodzi tu tylko zręczna trawestacja repertuaru wybranych chwytów kina totalitarnego. W gruncie rzeczy jednak otrzymujemy dużo więcej. Nikomu przed Fossem nie udało się w sposób równie wyrazisty ukazać w krzywym zwierciadle karykatury (porównaj wymowę pierwszego i ostatniego ujęcia „Kabaretu”), odrażającej brzydoty i kiczowatości skarłałego świata duchowego Niemców i Niemiec końca Republiki Weimarskiej, z którego wziął swój początek hitleryzm. Jak powiada przy końcu swojej powieści Christopher Isherwood: „Jeszcze teraz nie mogę ani rusz uwierzyć, że to wszystko naprawdę się zdarzyło”.

Źródło: Marek Hendrykowski, „Kabaret”, dostępny w internecie: <https://edukacjafilmowa.pl/kabaret/>.

Scenariusz filmu napisał Jay Presson Allen w oparciu o grany na Broadwayu musical *Cabaret* (1966) Joe Masteroffa, sztukę *I Am a Camera* Johna Van Drutena oraz książki *Pan Norris się przesiada* i *Pożegnanie z Berlinem* Christophera Isherwooda.

Słownik

dekadentyzm

(fr. *décadence* – chylenie się ku upadkowi, łac. *decadentia* – schyłek) postawa, która ukształtowała się pod koniec XIX wieku, charakteryzująca się pesymistycznym podejściem do rzeczywistości, przekonaniem o zmierzchu kultury i poszukiwaniem sposobów na wypełnienie odczuwanej pustki. Duży wpływ na rozwój dekadentyzmu miały filozofia Artura Schopenhauera oraz powieść Jorisa-Karla Huysmansa *Na wspak*, nazywana przez współczesnych „biblią dekadentyzmu”

instar omnium

(łac.) jak każdy

melancholia

(gr. *mélas* – czarny, *cholé* – żółć: czarna żółć) nostalgia, chandra; stan lekkiego przygnębienia, smutku, tęsknoty za czymś utraconym, objawiający się apatią i niechęcią do życia. W dawnym języku medycznym stosowano ten termin na określenie depresji. W filozofii pojęciem melancholii zajmował się m.in. Søren Kierkegaard, który wyróżnił trzy stadia ludzkiego życia: estetyczne, etyczne i religijne. Melancholia jest powodem, dla którego porzucamy życie estetyczne i szukamy innego rodzaju życia, zostajemy zmuszeni do wyboru: życie zmysłowe albo ja, moja jaźń, własna dusza. Kierkegaard określał melancholię mianem histerii ducha

Republika Weimarska

potoczna nazwa Rzeszy Niemieckiej 1919–33. Upadek Republiki Weimarskiej, który nastąpił w okresie wielkiego światowego kryzysu gospodarczego, był m.in. wynikiem słabości ustroju liberalno-demokratycznego w konfrontacji z siłami skrajnie nacjonalistycznymi; zlikwidowana faktycznie w styczniu 1933 r. (objęcie władzy przez Hitlera), formalnie w marcu 1933 r. (uchwała Reichstagu o nadzwyczajnych pełnomocnictwach dla rządu Hitlera)

Film

Polecenie 1

Wysłuchaj rozmowy z prof. Janem Hartmenem, a następnie odpowiedz na pytanie: czy rzeczywiście można powiedzieć (co przekazuje film), że bez troskie, berlińskie elity lat 20. i 30. XX w. nie wiedziały, czym grozi rosnące zaufanie dla partii Hitlera?

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DF0Me9h5w>

Wokół filmu Boba Fosse'a "Kabaret" – wywiad z prof. Janem Hartmanem.

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film opowiada o filmie Boba Fosse'a, *Kabaret*

Polecenie 2

W jaki sposób naziści wykorzystywali wizerunek Berlina jako miasta zepsutego?

Polecenie 3

Przeczytaj poniższe teksty. Odwołując się do biblijnego opisu *Zniszczenia Sodomy i Gomory* oraz obrazu Berlina, miejsca zgnilizny moralnej, przedstawionego w filmie *Kabaret*, wskaż trzy przykłady świadczące o złej renomie tego miasta.

((Patrick McGilligan, Fritz Lang

The Nature of the Beast

Berlin w 1922 r. był miastem tak zamożnej dekadencji, codziennej zgnilizny i desperacji, że ludzie musieli sięgać wstecz do Starego Testamentu, aby znaleźć odpowiednią analogię.

Przyszły reżyser filmowy Jean Renoir, odwiedzając Berlin po I wojnie światowej, zauważył: „Sodoma i Gomora odrodziły się tam”. Syn Thomasa Manna, Klaus, który mieszkał w mieście jako student, nazwał go „Babilonem Europy”. Stefan Zweig, idąc dalej, powiedział, że to „Babilon świata”.

Źródło: Fritz Lang, Patrick McGilligan, *The Nature of the Beast*, University of Minnesota Press, 1997.

Legenda biblijna głosi, że mieszkańcy Sodomy i Gomory, dwóch miast kananejskich położonych w dolinie Siddim, żyli rozpustnie, nie przestrzegali boskich praw, łamali wszelkie zasady ustanowione przez Boga i byli niegodziwi. Dlatego też Bóg postanowił zniszczyć miasta i spuścił na nie deszcz siarki i ognia. Ocalał jedynie Lot i jego rodzina, jedyni sprawiedliwi.

((Biblia Tysiąclecia

Zniszczenie Sodomy i Gomory:

Owi dwaj aniołowie przybyli do Sodomy wieczorem, kiedy to Lot siedział w bramie Sodomy. Gdy Lot ich ujrzał, wyszedł naprzeciw nich i oddawszy im pokłon do ziemi rzekł: «Racście, panowie moi, zając do domu sługi waszego na nocleg; obmyjcie sobie nogi. a rano pójdziecie w dalszą drogę». Ale oni mu rzekli: «Nie! Spędzimy noc na dworze». Gdy on usilnie ich prosił, zgodzili się i weszli do jego domu. On zaś przygotował wieczerzę, poleciwszy upiec chleba praśnego. I posilili się. Zanim jeszcze udali się na spoczynek, mieszkający w Sodomie mężczyźni, młodzi i starzy, ze wszystkich stron miasta, otoczyli dom, wywołali Lota i rzekli do niego: «Gdzie tu są ci ludzie, którzy przyszli do ciebie tego wieczoru? Wyprowadź ich do nas, abyśmy mogli z nimi poswawolić!» Lot, który wyszedł do nich do wejścia, zaryglowawszy za sobą drzwi, rzekł im: «Bracia moi, proszę was, nie dopuszczajcie się tego występku! Mam dwie córki, które

jeszcze nie żyły z mężczyzną, pozwólcie, że je wyprowadzę do was; postąpicie z nimi, jak się wam podoba, bylebyście tym ludziom niczego nie czynili, bo przecież są oni pod moim dachem!» Ale oni krzyknęli: «Odejdź precz!» I mówili: «Sam jest tu przybyszem i śmie nami rządzić! Jeszcze gorzej z tobą możemy postąpić niż z nimi!» I rzucili się gwałtownie na tego męża, na Lota, inni zaś przybliżyli się, aby wyważyć drzwi. Wtedy ci dwaj mężowie, wsunawszy ręce, przyciągnęli Lota ku sobie do wnętrza domu i zaryglowali drzwi. Tych zaś mężczyzn u drzwi domu, młodych i starych porazili ślepotą. Toteż na próżno usiłowali oni odnaleźć wejście.

A potem ci dwaj mężowie rzekli do Lota: «Kogokolwiek jeszcze masz w tym mieście, zięcia, synów i córki oraz wszystkich bliskich, wyprowadź stąd. Mamy bowiem zamiar zniszczyć to miasto, ponieważ oskarżenie przeciw niemu do Pana tak się wzmogło, że Pan posłał nas, aby je zniszczyć». Wyszedł więc Lot, aby powiedzieć tym, którzy jako [przyszli] zięciowie mieli wziąć jego córki za żony:

«Chodźcie, wyjdźcie z tego miasta, bo Pan ma je zniszczyć!» Oni jednak myśleli, że on żartuje. Gdy już zaczynało świtać, aniołowie przynaglali Lota, mówiąc: «Prędszej, weź żonę i córki, które są przy tobie, abyś nie zginął z winy tego miasta». Kiedy zaś on zwlekał, mężowie ci chwycili go, jego żonę i dwie córki za ręce – Pan bowiem litował się nad nim – i wyciągnęli ich, i wyprowadzili poza miasto.

A gdy ich już wyprowadzili z miasta, rzekł jeden z nich: «Uchodź, abyś ocalił swe życie. Nie oglądaj się za siebie i nie zatrzymuj się nigdzie w tej okolicy, ale szukaj schronienia w górach, bo inaczej zginiesz!»

Ale Lot rzekł do nich: «Nie, panie mój! Jeśli darzysz twego sługę życzliwością, uczyn większą łaskę niż ta, którą mi wyświadczyłeś, ratując mi życie: bo ja nie mogę szukać schronienia w górach, aby tam nie dosięgło mnie nieszczęście i abym nie zginął. Oto jest tu w pobliżu miasto, do którego mógłbym uciec. A choć jest ono małe, w nim znajdę schronienie. Czyż nie jest ono małe? Ja zaś będę mógł ocalić życie». Odpowiedział mu: «Przychylam się i do tej twojej prośby; nie zniszczę więc miasta, o którym mówisz. Szybko zatem

schroń się w nim, bo nie mogę dokonać zniszczenia, dopóki tam nie wejdiesz». Dlatego dano temu miastu nazwę Soar. Słońce wzeszło już nad ziemią, gdy Lot przybył do Soaru. A wtedy Pan spuścił na Sodomę i Gomorę deszcz siarki i ognia od Pana z nieba. I tak zniszczył te miasta oraz całą okolicę wraz ze wszystkimi mieszkańcami miast, a także roślinność. Żona Lota, która szła za nim, obejrzała się i stała się słupem soli.

Abraham, wstawszy rano, udał się na to miejsce, na którym przedtem stał przed Panem. I gdy spojrzał w stronę Sodomy i Gomory i na cały obszar dokoła, zobaczył unoszący się nad ziemią gęsty dym, jak gdyby z pieca, w którym topią metal. Tak więc Bóg, niszcząc okoliczne miasta, przez wzgląd na Abrahama ocalił Lota od zagłady, jakiej uległy te miasta, w których Lot przedtem mieszkał.

Źródło: Biblia Tysiąclecia.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Mieszkańcy Berlina lat 30. żyli podobnie jak mieszkańcy Sodomy i Gomory. Z poniższych siedmiu grzechów głównych znanych z tradycji chrześcijańskiej wybierz te, które przypisać można głównym bohaterom filmu.

Brian

zazdrość

pycha

chciwość

nieumiarkowanie w jedzeniu
i piciu

Maximilian

zazdrość

nieczystość

nieczystość

nieczystość

nieumiarkowanie w jedzeniu
i piciu

Sally

nieumiarkowanie w jedzeniu
i piciu

gniew

zazdrość

Ćwiczenie 2

Przypomnij sobie, w której części filmu zostały zacytowane obrazy Georga Grosza lub Ottona Dix'a. Co było powodem tej decyzji reżysera?

Ćwiczenie 3

W filmie ukazane są dwie postawy intelektualistów wobec zyskującej popularność partii Hitlera (NSDAP). Wskaż je, a następnie krótko scharakteryzuj.

Postawa Maximiliana, ale i większej części społeczeństwa niemieckiego, jest wynikiem melancholii, o której, odwołując się do Sorena Kierkegarda, mówi ks. Józef Tischner.

Zaznacz w tekście Tischnera fragmenty, które mogłyby charakteryzować owładnięte melancholią społeczeństwo niemieckie w filmie *Kabaret*.

 czerwony

„Kierkegaard poświęca znakomite strony swego dzieła analizie tajemnic melancholii. O melancholii wiedzieli już dawni pisarze religijni, że jest grzechem, i to grzechem głównym, takim, z którego — jak z korzenia — wypływa wszelkie zło. Bo melancholia jest czymś w rodzaju choroby woli.

Ogarnięty tą chorobą, czy też tym grzechem, człowiek chce nie chcieć. Wola wyrzeka się samej siebie. Poddaje się nastrojom. Nastroje te wiążą ją z przeszłością. Mamy w naszej literaturze znakomity obraz melancholii w zakończeniu „Wesela” Wyspiańskiego. Jaśko zgubił złoty róg. Ludzie popadli w odrętwienie. Zabawa wyczerpała ich siły. W jakimś niezwykłym półśnie obracają w kółko w takt melodii Chochota. Jest żal za utraconą szansą, jest jakieś poczucie klęski. Ale nie klęski zewnętrznej, bo do bitwy jeszcze nie doszło, lecz wewnętrznej, zawinionej. Zawinionej przez samych bohaterów: oni „dużo by już mogli mieć, gdyby tylko chcieli chcieć”. Ale nie ma tu rozpacz. Melancholia jest jakimś tańcem nad przepaścią rozpacz. Ale w tę przepaść się nie wypada. Zbyt dużo jest w tych ludziach miłości do siebie, by mogli się poddać rozpacz.

Pisze Kierkegaard: „Jednakże melancholia jest grzechem, właściwie grzechem instar omnium, albowiem jest grzechem nie chcieć z całej duszy swojej, nie pragnąć – to jest matką wszystkich grzechów”. Chcieć tego, by nie chcieć oznacza samobójstwo woli. Wola dobija siebie. A dobija w ten sposób, że ucieka przed jakimś wyborem. Dlatego człowiekowi jest jakby wszędzie źle. Człowiek nie może się w świecie odnaleźć, bo wydaje mu się, że przyszedł na świat zarówno za wcześnie, jak i za późno, zarówno tu, przyjść powinien, jak i nie tu, gdzie przyjść powinien. Nie można jednak powiedzieć, że człowiek cierpi w melancholii na ból istnienia. Należy raczej powiedzieć, że ucieka od istnienia, ucieka od jego bólu. W końcu

człowiekowi dobrze z tą melancholią, dobrze mu w jego półśnie. Nie jest za nic odpowiedzialny. To inni są odpowiedzialni za jego szczęście i nieszczęście.

Melancholia nieustannie szuka rozrywki. Neron chory na melancholię spalił Rzym, inni szukają środków bardziej niewinnych. Ale wszyscy uciekają od siebie, od czegoś, co jest w nich: od własnej miłości, własnej rozpacz, od jakiegoś wyboru, może od jakiegoś poświęcenia.

Dla Kierkegaarda melancholia, ten grzech główny naszych czasów, ma jeszcze jeden aspekt: jest owocem estetyki, estetycznego podejścia do świata, do ludzi, do życia. Estetyka otwiera przed człowiekiem tyle możliwości wyboru, że człowiek nie jest w stanie wybrać żadnej możliwości. Ponieważ za dużo może, nie robi nic. Stoi zawieszony między możliwościami, nie mogąc zrobić ani kroku dalej. Człowiek pyta w melancholii (jeśli jest zdolny do autorefleksji), czym jest związany. Oto piękny tekst Kierkegaarda: „Czym jestem związany? Jak zrobiono powróż, którym wiążano Wilka Fenrira? Zrobiono go z dźwięku kociego stąpania, z kobiecej brody, z brzasku na skałach, z trawy niedźwiedziej, z oddechu ryb i ptasiej śliny. Tak samo i ja związany jestem powrozem zrobionym z ciemnych widziadeł, przeraźliwych snów, niespokojnych myśli, lękliwych przeczuć, nieokreślonych strachów. Powróż ten jest bardzo giętki, miękki jak jedwab, rozciąga się przy wielkim wysiłku, ale się nie da rozerwać”.

I taka jest melancholia — zło epoki, zło czasów przejścia, zło czasów, w których rodzi się coś nowego i panuje zarazem tęsknota za starym. Taka jest melancholia: więzienie zbudowane przez człowieka dla samego siebie.

Źródło tekstu: Józef Tischner, *Wędrówki w krainę filozofów*. Wydawnictwo Znak. Kraków 2017, s. 100-103.

Ćwiczenie 5

Odwołując się do poprzedniego ćwiczenia, wskaż dwie przyczyny melancholii, które można wywnioskować z filmu *Kabaret*. Możesz odwołać się także do swojej wiedzy historycznej.

Zapoznaj się z fragmentami *Woli mocy* Fryderyka Wilhelma Nietzschego dotyczącymi dekadentyzmu. Wymień bohaterów *Kabaretu*, których można by uznać za typowych dekadentów.

((Fryderyk Nietzsche

Wola mocy

Pojęcie „dekadentyzmu”. – Odpadanie, rozpadanie się, *auszus* nie są niczem, co by samo przez się należało potępić, są one koniecznym następstwem życia, wzrostu życia. Pojawienie się dekadentyzmu jest tak konieczne jak jakiekolwiek wznoszenie się i kroczenie naprzód życia, nie leży to w naszej mocy usunąć go. Rozum chce odwrotnie: żeby jemu stało się zadość.

Jest to hańbą dla wszystkich twórców systemów socjalistycznych, że mniemają, iżby mogły istnieć takie warunki, takie kombinacje społeczne, przy których występki, choroby, przestępstwa, prostytutka, bieda nie wyrastałyby już ... Ale to znaczy skazywać życie... społeczeństwo nie ma wyboru pozostać miodem. I jeszcze w pełni swoich sił musi ono tworzyć plugastwo i odpadki. Im energiczniej i śmielej poczyną sobie, tem bogatszem będzie w jednostki nieudane, w potwory, tem bliższym będzie upadek.... Starości nie można usunąć za pomocą instytucji. Choroby także nie. Występków także nie.

Degenerescencja. Pierwsze twierdzenie zasadnicze: to, co dotychczas uważano za przyczyny degeneracji, jest jej następstwem.

(...)

Ale także i to, co się uważa za środek leczniczy przeciw zwyrodnieniu, jest tylko środkiem zapobiegającym niektórym skutkom tegoż, „wyleczeni” są tylko pewnym typem zdegenerowanych.

Następstwa dekadentyzmu: występki — występność; choroba — chorobliwość; przestępstwo — zbrodnicość; celibat — bezpłodność; histeryzm — słabość woli; alkoholizm; pesymizm; anarchizm. (...)

Zasadniczy pogląd na istotę dekadentyzmu: to, co dotychczas uważano za jego przyczyny, są to jego następstwa.

Przez to zmienia się cała perspektywa problemów moralnych. Cała walka moralności przeciw występkom, luksusowi, przestępstwom, nawet chorobom wydaje się naiwnością, czymś zbytecznym, nie istnieje żadne „polepszenie” (przeciw skrusze).

Sam dekadentyzm nie jest niczem, co by należało zwalczać, jest on absolutnie koniecznym i każdej epoce i każdemu narodowi właściwym. Co z całej siły zwalczać należy, to zawlekanie zarazy do zdrowych części organizmu. Czyni się to? Czyni się wręcz przeciwnie. Właśnie to jest przedmiotem starań ze strony ludzkości.

– W jakim stosunku do tego zasadniczego pytania biologicznego są dotychczasowe wartości najwyższe? Filozofia, religia, sztuka itd.

Źródło: Fryderyk Nietzsche, *Wola mocy*, Kraków 2009, s. 59–60.

Ćwiczenie 7

Źródło: *Kabaret*, reż. Bob Fosse

Źródło: Dystrybucja: Allied Artists Pictures, Produkcja: Cy Feuer, tylko do użytku edukacyjnego.

Przeczytaj definicję groteski i wyjaśnij na przykładzie kabaretowego numeru z „bawarskimi” tancerkami, na czym polega groteskowość tego wykonania.

“ Hasło: Groteska

(...) 2. kategoria estetyczna realizująca się w utworach plastycznych, muzycznych, filmowych, teatralnych i literackich, które wyróżniają się szeregiem współdziałających właściwości: a. fantastyką, upodobaniem do form osobliwych, ekscentrycznych, przerażających, monstrualnych, wyolbrzymionych i zdeformowanych (stąd związek groteski z brzydotą i karykaturą; b. absurdalnością wynikłą z braku jednolitego systemu zasad rządzących światem przedstawionym i z równoczesnego wprowadzania rozmaitych, często sprzecznych porządków motywacyjnych, np. baśniowego i naturalistycznego, mitologicznego i satyrycznego, psychologicznego i religijnego itd., w rezultacie czego świat groteskowy nie poddaje się logicznej interpretacji; 3. niejednolitością nastroju, przemieszaniem pierwiastków komizmu i tragizmu, błazenady z motywami rozpacz i przerażenia, demoniczności z trywialnością, satyryczności z bezinteresownym estetyzmem; 4. prowokacyjnym nastawieniem wobec utrwalonej w świadomości społecznej zdroworozsądkowej wizji świata. Lekceważenie obowiązującego decorum, i parodystycznym stosunkiem do panujących konwencji literackich i artystycznych (stąd związek groteski z parodią, trawestacją, i burleską); 5. w grotesce literackiej: niejednorodnością stylową, ostentacyjnie demonstrowano inwencję słowną, łączeniem skłóconych wzorców stylowych, mieszaniem mowy wykwiintnej z wulgarną, kontrastowaniem sposobu wystąpienia

z sytuacją wypowiedzi itp. W literaturze groteska jest zjawiskiem występującym w różnych formach gatunkowych i rodzajowych, stosunkowo najczęściej w epice i dramacie. Ocena estetycznej wartości podlegała w ciągu wieków wielu fluktuacjom, a przy tym samo zjawisko groteski było (i jest do dzisiaj) rozmaicie definiowane. Odrodzenie dostrzegało i ceniło go przede wszystkim w obrębie sztuk plastycznych; oświecenie i klasycyzm – poza sztuką dekoracyjną i zamierzoną karykaturą – utożsamiały groteskę z trywialnością, ekstrawagancją i złym smakiem. Rangę jej podniosła niepomrotnie myśl estetyczna Sturm und Drang i romantyzmu, widząc w grotesce przejaw kreacyjnej swobody artysty i imaginacyjnego opanowania rzeczywistości. Wiek XX stał się okresem bujnego rozwoju rozmaitych form groteski uznanej za doniosły artystycznie wyraz postaw filozoficznych i ideowych oraz przejmujące świadectwo lęków współczesnej kultury.

Źródło: *Hasło: Groteska*, [w:] J. Sławiński, *Słownik terminów literackich*, Wrocław 1988, s. 173–174.

Dla nauczyciela

Autor: Katarzyna Maćkowska

Przedmiot: Filozofia

Temat: Beztroska droga do nacjonalizmu. Postawy i zachowania berlińczyków w czasach Republiki Weimarskiej ukazane w *Kabarecie* Boba Fosse'a

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Cele kształcenia – wymagania ogólne

VI. Rozwijanie krytycznego myślenia i sprawności logicznych poprzez analizę wybranych pytań i argumentów filozoficznych.

Zakres rozszerzony

II. Rozpoznawanie związków między filozofią a innymi działami kultury europejskiej, zwłaszcza między filozofią a sztuką (w tym literaturą piękną), religią i nauką.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne. Uczeń:

- analizuje obrazy George'a Grosza i Otto Dix'a w kontekście filmu;
- odnosi zachowania i postawy życiowe bohaterów filmu do etyki chrześcijańskiej;
- analizuje biblijne fragmenty o zniszczeniu Sodomy i Gomory i odnosi je do wymowy filmu Boba Fosse'a;
- używa terminów: dekadentyzm i melancholia;
- analizuje fragmenty tekstów filozoficznych F. Nietzschego i J. Tischnera;
- wskazuje przyczyny popularności faszyzmu w Niemczech;
- analizuje stosunek bohaterów do ideologii faszyzmu;
- rozpoznaje groteskę w filmie.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- rozmowa kierowana.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie oglądają film Boba Fosse'a *Kabaret*

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel loguje się na platformę i wyświetla na tablicy stronę tytułową e-materiału. Przedstawia uczniom temat lekcji oraz jej cele, a następnie wspólnie z nimi określa kryteria sukcesu.
2. Krótka rozmowa wprowadzająca w temat lekcji: jakie uczniowie mają wrażenia po obejrzeniu filmu? co ich zaskoczyło, zszokowało, zasmuciło? czy film może pozostawić widza obojętnym? jaki jest temat filmu?

Faza realizacyjna:

1. **Burza mózgów.** Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą burzy mózgów i, jeśli to konieczne, wyjaśnia jej zasady. Wyłania także moderatora, który będzie zapisywał pomysły na tablicy, a następnie określa czas wykonania zadania. Następnie nauczyciel zadaje uczniom pytanie: *jaka była atmosfera Berlina lat 30. XX w.?*

Uczniowie podają propozycje odpowiedzi. Po zakończeniu fazy twórczej następuje wspólna weryfikacja pomysłów. Nauczyciel prosi uczniów, aby porównali swoje propozycje z informacjami zamieszczonymi na tablicy.

2. **Praca z multimedium.** Nauczyciel wyświetla na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika multimedium w sekcji „Film”. Uczniowie odczytują polecenie: *Wysłuchaj rozmowy z prof. Janem Hartmenem, a następnie odpowiedz na pytanie: czy rzeczywiście można powiedzieć (co przekazuje film), że bez troskie, berlińskie elity lat 20. i 30. XX w. nie wiedziały, czym grozi rosnące zaufanie dla partii Hitlera?* i wykonują je w parach. Następnie dzielą się swoimi odpowiedziami na forum klasy.
3. **Ćwiczenia przedmiotowe.** Uczniowie dobierają się w pary i wykonują ćwiczenia nr 1-4. Następnie konsultują swoje rozwiązania z inną parą uczniów i ustalają jedną wersję odpowiedzi
4. Uczniowie wykonują ćwiczenia nr 5-8. Nauczyciel sprawdza poprawność wykonanych zadań, omawiając je wraz z uczniami.
5. Uczniowie opracowują w parach quiz sprawdzający wiedzę o filmie *Kabaret*

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat lekcji i cele zawarte w sekcji „Wprowadzenie”. Wspólnie z uczniami poddaje refleksji proces dydaktyczny: czego się uczniowie nauczyli, czy osiągnęli założone cele?
2. Wszyscy uczniowie podsumowują zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Poszukaj informacji historycznych na temat nastrojów w Rzeszy w latach 30. XX w. Napisz, odwołując się do swojej wiedzy oraz do treści lekcji i filmu, jak to się stało, że Hitler doszedł do władzy.

Materiały pomocnicze:

- Marek Hendrykowski, „*Kabaret*”, dostępny na stronie: <https://edukacjafilmowa.pl/kabaret/>
- Tadeusz Lubelski, *Encyklopedia kina*, Kraków 2010.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium:

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Film” do podsumowania lekcji.